

Т. А. Новицька,
здобувач, Академія муніципального управління

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Визначено види активного втручання держави в інвестиційний процес. Обґрунтовано інструменти індикативного регулювання інвестицій.

The types of active intervention from the state are certain in an investment process. The instruments of the indicative adjusting of investments are grounded.

Ключові слова: державний механізм, інвестиційна безпека, індикативне регулювання, формування цілей.

ВСТУП

Формуючись під дією законодавчих актів розвинутого ринкового господарства, механізм інвестиційного забезпечення безпеки економіки несе в собі всі переваги і недоліки ринкових взаємозв'язків, тому об'єктивно вимагає підкорення спрямованості своєї дії загальній меті. Конфліктність інтересів, внутрішні суперечності інвестиційної діяльності, комплексність завдань економічної безпеки не дають можливості говорити про внутрішнє формування цільових установок, які повною мірою відповідали б інтересам суспільного розвитку. Таким чином, виникає необхідність формування цілей зовні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України — Ю. Бажала, В. Базилевича, Є. Бершеди, Л. Борщ, О. Власюка, В. Геєця, А. Гойко, Б. Губського, О. Гаврилюка, М. Денисенка, П. Єщенко, Б. Кваснюка, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, О. Махмудова, А. Музиченка, Ю. Ніколенка, О. Носової, В. Осецького, Б. Панасюка, Ю. Пахомова, А. Пересади, Г. Попової, В. Савчука, А. Фукса, А. Чухна, Л. Яковенко, С. Якубовського та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити види активного втручання держави в інвестиційний процес;

— обґрунтувати інструменти індикативного регулювання інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Існують такі види активного втручання держави в інвестиційний процес:

— створення сприятливих умов для діяльності приватних підприємств. У першу чергу, мова йде про формування сприятливого інвестиційного середовища, а також про проведення вигідної для інвесторів податкової і амортизаційної політики, захист внутрішнього і зовнішнього інвестора, пільгове оподаткування підприємств, що діють у пріоритетних галузях економіки;

— пряма участь держави в ефективних і значущих для країни проєктах, розробка "бюджету розвитку" як частини бюджету країни, забезпечення "локомотивного" характеру державних інвестицій;

— участь держави в створенні інфраструктури об'єктів як основи ефективного приватного підприємництва.

При цьому найважливішу роль грають процеси державного регулювання інвестиційної сфери у всій сукупності своїх проявів. Особлива необхідність активної державної діяльності виявляється в умовах ринкової трансформації, коли всі сфери суспільного життя охоплює глибока системна криза. Криза багато в чому визначає специфіку економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання, формує пріоритетні напрями їх реалізації в умовах обмежених економічних можливостей. Руїнування старих і часом стихійне формування нових економічних взаємозв'язків в умовах транзитивної економіки значно обмежує можливість механізму інвестиційного забезпечення економічної безпеки. У цих умовах інвестиційне забезпечення має розвиватися в контексті механізму державного регулювання економіки, відповідати його завданням, використовувати його специфічні методи.

У рамках здійснення державою функцій інвестиційного забезпечення економічної безпеки потрібно ви-

ділити два методи впливу: інвестиційне управління й інвестиційне регулювання. Встановлення пріоритетності того або іншого методу лежить в основі визначення головних напрямів підвищення стимулюючої ролі держави в інвестиційній сфері, в економічному і соціальному розвитку суспільства загалом.

У сферу безпосереднього державного управління входять державні інвестиції. Це діяльність щодо формування і використання тільки тієї частини інвестиційних ресурсів, які мобілізуються державою в державному і місцевих бюджетах, спеціальних позабюджетних фондах і фондах держпідприємств [4, с. 61].

Інвестиційне регулювання, в свою чергу, пов'язане з формуванням макроекономічних, законодавчих, інституціональних умов активізації інвестиційних процесів, спрямування їх на реалізацію не лише приватних, але і загальнонаціональних інтересів. У ході такої діяльності держава активно впливає на ринковий інвестиційний сектор економіки через бюджетну та податкову політику, систему державної підтримки, тобто здійснює вплив за допомогою всього комплексу заходів економічного регулювання згідно з найважливішими цільовими установками суспільного розвитку.

Теоретично правомірно виділити два крайні підходи у державному регулюванні. За першого, держава бере на себе максимальну частину функцій інвестора (концентрація капіталу, забезпечення проектно-кошторисною документацією та матеріально-технічними ресурсами тощо). За другого, діям інвестора надається якомога більше свободи. В цьому випадку держава впливає на інвестиційний процес лише через макроекономічні регулятори: податкову, амортизаційну та кредитну політику, систему санкцій та субсидій [6, с. 90].

Інвестиційне забезпечення соціально-економічних процесів зумовлює організовану державою діяльність відносно використання всіх аспектів інвестиційної діяльності та відносин з метою коригування параметрів відтворення і показників економічної безпеки. Воно породжене природною еволюцією суспільства і є невід'ємною умовою нормального функціонування економіки і соціальної сфери.

Державне регулювання інвестиційної складової економічної безпеки розуміється як спосіб організації форм і способів, що забезпечують: поєднання державних і приватних інтересів; формування в економіці раціональних пропорцій між споживанням, нагромадженням й інвестуванням; сполучення прогнозування, стратегічного індикативного планування та інших заходів державного впливу на інвестиційний ринок. Державне регулювання інвестиційної сфери економіки має забезпечувати

упорядкованість і узгодженість дуже складних складових інвестиційного процесу, сприяти досягненню оптимізації в розвитку окремих галузей народного господарства і діяльності суб'єктів економічних відносин. Розв'язання цих завдань може ґрунтуватися на індикативному регулюванні інвестиційної діяльності [2, с. 16].

Суть принципів індикативного регулювання полягає в гармонізації інтересів держави і частки капіталу через вироблення принципів та погоджених орієнтирів і завдань розвитку, а також механізмів їхнього досягнення [1, с. 50].

В Україні склалися такі реальні передумови для здійснення принципів індикативного регулювання інвестицій [3, с. 21]. По-перше, в особі великих акціонерних товариств, приватних фірм та інших структур формується національний корпоративний капітал. Ці корпорації визначають кістяк економіки, тому тісне співробітництво з ними держави сьогодні неминуче і доцільне, бо внаслідок лідируючих позицій найбільші групи підприємств найповніше виражають інтереси суб'єктів економіки та абсорбують переважачу частину капіталу.

По-друге, великий капітал сьогодні зацікавлений в активному співробітництві з державою. Вітчизняному капіталу потрібне пряме сприяння держави для просування своєї продукції на світові ринки збуту й успішної конкуренції на них, залучення іноземних інвестицій, створення сприятливих умов для реалізації масштабних проектів реконструкції промисловості. Таким чином, стійкий розвиток економіки, формування довгострокової стратегії інвестиційної діяльності неможливі без зменшення невизначеності майбутнього, зниження ризиків, розвитку загальної економічної кон'юнктури, тобто без активного державного впливу на економіку.

По-третє, залучення і використання тимчасово вільних коштів населення залишається одним з потенційних джерел інвестування.

Зі сказаного випливають два важливих, на наш погляд, висновки. Перший — необхідним є пошук принципів нових інструментів державного регулювання інвестиційної сфери і створення сприятливого клімату капіталовкладень, адекватних кардинальній зміні загальноекономічної ситуації і завданням щодо стимулювання заощаджень. Другий — реальні альтернативи виходу з інвестиційної кризи відсутні без опори на ресурси нагромаджень суб'єктів ринку. Сьогодні українці важливо за допомогою держави спрямувати наявний потенціал нагромаджень приватнопідприємницького сектора на розв'язання невідкладних завдань відновлення економіки на ринкових засадах. Інструментом вирішення перелічених

завдань і здійснення довгострокової структурної політики має стати індикативне регулювання інвестиційної діяльності, спрямоване на узгоджені пріоритетів державної політики в цій сфері з програмами розвитку великого національного капіталу, сприяння йому в здійсненні важливих проектів переозброєння промисловості й виходу на світові ринки.

На наш погляд, реалізація основних принципів індикативного регулювання інвестицій має спиратися на такі інструменти:

1) підписання інвестиційних угод, які мають відігравати головну роль і передбачають взаємні зобов'язання держави і провідних вкладників капіталу в здійсненні великих проектів і завдань структурно-технологічної перебудови економіки. У частині зобов'язань держави це можуть бути заходи, спрямовані на підтримку проекту чи заходу, що має на меті створення для нього сприятливого митного, податкового, амортизаційного режиму, а також не виключається пряме (на частковій основі) інвестування держави;

2) цінова політика на ринку інвестицій має бути узгодженою. З боку виробників це може бути гарантування твердо обумовлених меж зміни цін на продукцію, що випускається, у рамках запланованого періоду. З боку споживача — аналогічні зобов'язання щодо закупівлі й своєчасної оплати зазначеної продукції інвестиційного призначення. Ми вважаємо, що політика цінових угод на ринку капіталовкладень може реалізовуватися на різних рівнях:

а) на державному — під егідою загальноекономічних міністерств і відомств разом з регіонами для здійснення державного інвестиційного замовлення, для будівництва об'єктів державної значущості і реалізації державних інвестиційних програм;

б) на рівні конкретних регіонів — під егідою служб єдиного замовника-забудовника при адміністраціях територій, що здійснюють управління бюджетними та іншими консолідованими інвестиційними ресурсами для фінансування споруджуваних об'єктів;

в) на рівні безпосередніх учасників інвестиційного процесу, що поєднують свої зусилля в рамках асоційованих структур чи виробничої кооперації;

3) делегування державою своїх інвестиційних функцій вітчизняному капіталу є третім інструментом індикативного регулювання. Надійні великі виробничо-фінансові структури з бездоганною репутацією (корпорації, інвестиційні фонди, холдингові компанії) здатні найбільш ефективно розмістити ресурси з урахуванням комерційної окупності, що мають на меті підвищення ефективності вкладень і залучення в реальний сектор додаткових ресурсів нагромадження;

4) реалізація умов взаємної зацікавленості сторін у виконанні стратегії інвестиційного розвитку і створення сприятливих умов для інвесторів. Для цього держава, на наш погляд, має забезпечити: ослаблення податкового тягаря на діяльність інвесторів, що фінансують ефективні проекти, та створення для них сприятливого режиму амортизаційного списання і переоцінки капіталу; розширення практики державного гарантування і страхування інвестицій; створення сприятливих умов вітчизняним та іноземним інвесторам для реструктуризації депресивних галузей економіки; розширення практики часткового державно-комерційного фінансування.

Державне регулювання інвестиційної діяльності, що опирається на індикативне планування, можна подати як цілісну систему, яка складається з постановки цілей, прогнозування та індикативного планування.

Постановка цілей є системоутворювальним фактором у залежності від об'єктивних процесів, які відбуваються в економіці, що змінює міру і характер державного впливу на інвестиційну сферу. Прогнозування дає змогу розробити певну концепцію інвестиційної політики на державному рівні. Індикативне планування визначає конкретні періоди, пріоритети, ресурси, ефективність їхнього використання, можливості впливу економічних і адміністративних регуляторів в інтересах досягнення ефективних результатів у інвестиційній сфері, в економіці країни та її галузей.

Аналіз структури механізму інвестиційного забезпечення дає можливість зробити висновок, відносно його компонентів: вони являють собою цілісну і взаємодіючу єдність інвестиційної політики і політики забезпечення економічної безпеки.

Очевидно, що в залежності від стадії ринкової трансформації і стану параметрів соціально-економічного розвитку змінюється роль держави в ході інвестиційного забезпечення економічної безпеки. На нашу думку, загальний вектор розвитку наведеного механізму спрямований на посилення децентралізації інвестиційного процесу, в рамках реалізації якого відбувається подальший розвиток внутрішнього саморегулювання, яке відповідає б цілям національної економічної безпеки. В підсумку можна стверджувати, що необхідність активної державної діяльності в рамках механізму інвестиційного забезпечення економічної безпеки продиктована вимогами реалізації цілей економічної безпеки і об'єктивно зумовлена можливістю виконання державою економічних і соціальних функцій.

В умовах глобалізації господарських зв'язків і міжнародної економічної інтеграції функції держави

істотно ускладнюються. Для сучасної економіки характерна глобальна конкуренція, що ведеться вже не стільки між країнами, скільки між транснаціональними відтворювальними системами, кожна з яких поєднує багато національних систем нагромадження капіталу, організації науки і виробничо-підприємницькі структури, що працюють у масштабах світового ринку. У цих умовах функції державного регулювання мають бути спрямовані на стимулювання конкурентних переваг, визначення і реалізацію пріоритетів довгострокового соціального економічного і науково-технічного розвитку [5, с. 30]. Виходячи з викладеного, державну стратегію економічної безпеки важливо сконцентрувати на нарощуванні конкурентних переваг в освоєнні ключових технологій.

Здійснення державою регулятивної функції в інвестиційній сфері є однією зі складових державного регулювання національної економіки. Зміни соціально-економічної моделі розвитку України, в тому числі й інвестиційної сфери, зумовлюють істотну зміну ролі та функцій держави і потребують створення господарського механізму, який відповідав би реформованим відносинам власності.

У цьому зв'язку постає питання щодо різних типів інвестиційного процесу, які дають змогу по-різному реалізувати в ньому роль держави. Командно-адміністративній економіці притаманний директивно-керований тип інвестиційного процесу, за якого держава є основним інвестором і має великі можливості щодо швидкої мобілізації ресурсів для виконання інвестиційних планів. Проте ринкова економіка породжує інші риси інвестиційного процесу, що адекватні для механізмів, які забезпечують їх більшу ідентичність, ніж та, що існує в командно-адміністративній економіці.

Високою часткою державних інвестицій, широкими кредитними та податковими стимулами, державними гарантіями, спрямованими на реалізацію державних інвестиційних планів, характеризується програмно орієнтований інвестиційний процес. Він, зокрема, характерний для Франції. Автори наведеної типізації інвестиційного процесу зазначають основний недолік цього типу — потреба в суттєвих бюджетних видатках та фінансування об'єктів, що нерідко обрані урядом помилково [4, с. 30].

Інший тип інвестиційного процесу, що склався в Японії та в Південній Кореї, є корпоративно-орієнтованим — комерційні банки являють собою структурні одиниці великих корпорацій, що тісно співпрацюють з державою. За цього типу інвестиційного процесу відсутня асиметричність інформації та завдяки державній фінансовій підтримці забезпечується гарантований результат у сфері інвестування.

Основними принципами здійснення державою регулятивної функції має бути забезпечення інтересів усіх учасників цього процесу, заохочення відродження та активізації інвестиційної діяльності; використання ефективної законодавчої та нормативно-правової бази, застосування заходів щодо інвестиційного ризику.

У ситуації, яка склалася в національній економіці України, нереально розраховувати на посилення прямої участі держави в інвестиційній діяльності. Інвестиції з боку центральної і регіональної влади дуже обмежені унаслідок недостатньої наповненості бюджету і можуть сьогодні практично здійснюватися тільки у формі інвестиційних податкових кредитів, кредитних гарантій або інвестицій у формі участі власності в капіталі.

Викладене не означає, що держава самоусунулась від участі в інвестиційному процесі, скоріше можна констатувати, що, визнаючи необхідність державного регулювання, безпосередню участь в інвестиційному процесі держава суттєво зменшила. Різке скорочення інвестиційної діяльності держави неминуче зменшило ємність ринку і погіршило кон'юнктуру. Недоінвестування економіки у підсумку призвело до додаткового спаду виробництва. Недержавні інвестори поки що не здатні компенсувати необхідність розширення сфери опосередкованого регулювання інвестицій, зокрема через широке використання фінансово-кредитних важелів та фіскальної політики. З обмеженням обсягів вкладень, з розвитком різних форм власності й розширенням сфер залучення акціонерного приватного вітчизняного і зарубіжного капіталів посилюється необхідність загальнодержавної координації інвестиційної діяльності на всіх рівнях господарювання в межах єдиної державної інвестиційної політики. Діяльність держави, спрямована на таку координацію, а також регулювання інвестиційного процесу, що має на меті реалізацію цілей економічної, науково-технічної та соціальної політики, мусить бути стрижнем державної інвестиційної політики, яка являє собою комплекс економічних, організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову, підвищення ефективності національної економіки.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, державний механізм забезпечення інвестиційної безпеки здатний ефективно функціонувати лише за виконання низки вимог:

— комплексність, тобто необхідність обліку всіх напрямів і форм прояву механізму інвестиційної безпеки;

— системність, тобто врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежності, так і зовнішніх чинників, що, з одного боку, накладають певні обмеження на функціонування механізму інвестиційної безпеки, а з іншого — відкривають додаткові можливості для його більш ефективної побудови;

— варіантність (альтернативність), тобто виявлення і обґрунтування декількох варіантів вирішення суперечностей, розрахунку траєкторії соціально-економічного розвитку в рамках функціонування єдиного механізму забезпечення інвестиційної складової економічної безпеки. Похідною з вищевказаного є вимога адаптивності державного механізму забезпечення інвестиційної безпеки, його здатність адекватно змінюватися в залежності від особливостей розвитку економічної системи, її окремих компонентів;

— безумовний пріоритет вирішення завдань і здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримку нормальних умов її існування;

— прийнятний ризик, тобто реалізація доступних заходів, спрямованих на захист людини у ринковому середовищі й недопущення подолання граничних ситуацій;

— сумірності технічної, соціальної складових механізму інвестиційної безпеки і безумовного пріоритету останньої.

Література:

1. Гаврилюк О.В. Іноземні інвестиції. — К.: Ін-т світової економіки і міжн. відносин НАН України, 1998. — 202 с.
2. Денисенко М.П. Інвестиційне партнерство та його роль у прискоренні розвитку економіки // Проблеми науки. — 2003. — № 1. — С. 15—23.
3. Джерела інвестицій та їх економічне регулювання / Відп. ред. М.Герасимчук. — К.: Ін-т економіки НАН України, 1999. — С. 20—25.
4. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / М.Г.Чумаченко, С.С.Аптекарь, М.Г.Білопольський та ін.; Відпов. ред. М.Г.Чумаченко; АЕН України, ІЕП НАН України. — Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2003. — 292 с.
5. Кваснюк Б. Сучасна парадигма державного регулювання економіки // Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. — К.: Ін-т екон. прогнозування; Х.: Форт, 2003. — С. 28—34.
6. Мартиненко В.П. Державне управління інвестиційним процесом в Україні / Національна акад. держ. управління при Президенті України. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 296 с.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2010 р.